

УДК 7.071.1(477)

Андрій Душний, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри народних музичних інструментів та вокалу
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка,
член НВМС та АДЕМУ

КОМПОЗИТОРСЬКЕ НАПРАЦЮВАННЯ АНАТОЛІЯ ОНУФРІЄНКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

У даній статті розглядається композиторське напрацювання професора Львівської консерваторії ім. М. Лисенка А.В. Онуфрієнка для баяна, оркестру народних інструментів, бандури, музики до вистав.

Ключові слова: композиторська творчість, репертуар, баян, оркестр, бандура.

В данной статье рассматривается композиторская наработка профессора Львовской консерватории им. М. Лисенко А.В. Онуфриенка для баяна, оркестру народных инструментов, бандуры, музыки к спектаклям.

Ключевые слова: композиторское творчество, репертуар, баян, оркестр, бандура.

In this article composer's work of professor of the Lvov conservatory is examined the name of M. Lisenko A.V. Onufrienka for a bayan, to the orchestra of folk instruments, bandura, music to the theatricals.

Key words: composer's creation, repertoire, bayan, orchestra, bandura.

Постановка проблеми. Питання композиторської творчості завжди було актуальним та своєчасним. До даного аспекту зверталися як музикознавці-теоретики, музиканти-практики, так і виконавці-інтерпритатори. Що до народно-інструментального репертуарного забезпечення, то ця ланка – створювалась у ногу з часом, тобто із професіоналізацією та академізацією народних інструментів. На сучасному етапі низка композиторів (В. Власов, А. Гайдено, В. Зубицький, Е. Мантулев, Я. Олексів, В. Подгорний, В. Рунчак, Л. Самодаєва, А. Сташевський, Ю. Шамо, та ін.) перебуває в постійному пошуку нового бачення прийомів та методів виконавської інтерпретації музичних творів для народних інструментів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвиток оригінального репертуару народників в Україні сьогодні активно досліджується українським музикознавством. Відомі праці з цього питання М. Булди [8, 12 – 19; 13, 12 – 17], М. Давидова [1, 62 – 72; 3], А. Душного [4; 5; 11, 50 – 56; 13, 41 – 45], В. Дутчак [10, 83 – 94; 13, 33 – 40], Є. Іванова, М. Імханицького [13; 46 – 49], С. Карася [1, 119 – 126; 13, 50 – 55], Д. Кужелева, В. Князева, Я. Олексіва [1, 160 – 166; 13, 60 – 75], Л. Пасічняк [1, 261 – 269; 13, 76 – 89], Б. Пица [8, 88 – 107; 9, 20 – 32], А. Семешка, А. Славича [13, 98 – 102], А. Сташевського [12], І. Фрайта [8, 116 – 123], А. Шамігова, В. Янчак. Проблемам репертуару, новому осмисленню та сучасному баченню оригінального академічного жанру, було присвячено міжнародну науково-практичну конференцію “Творчість композиторів України для

народних інструментів” [13]. Підвищена актуальність цієї теми зумовлена необхідністю усвідомлення вітчизняного репертуару як явища національної культури, з притаманною їй неповторністю творчого обличчя та унікальністю традицій.

До когорти видатних композиторів-народників, які активно та віддано на протязі всього життя працювали над поповненням репертуару для народних інструментів відносимо пропагандиста народно-інструментального мистецтва, педагога та диригента, композитора й громадського діяча, заслуженого діяча мистецтв України, професора Львівської державної академії ім. М. Лисенка Анатолія Васильовича Онуфрієнка (1935 – 1997) [4].

Мета статті – виствітлити та проаналізувати напрямки композиторського спрямування А. Онуфрієнка (творчість для баяна, оркестру народних інструментів, бандури, музика до вистав).

Виклад основного матеріалу. Гармонійно розвинута особистість А. Онуфрієнка створила нове бачення Львівської школи народно-інструментального мистецтва в творчому (компонування оригінальної музики, аранжування та перекладання для баяна, оркестру народних інструментів, бандури, кларнета, різноманітних ансамблів), педагогічному (виховання цілого ряду виконавців та педагогів), науковому (опрацювання та видання низки посібників, хрестоматій, навчально-репертуарних збірників, статей з музикознавства), громадському (головування в ДЕК, участь у

КОМПОЗИТОРСЬКЕ НАПРАЦЮВАННЯ АНАТОЛІЯ ОНУФРІЄНКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

численних мистецьких заходах, конференціях, членство в журі виконавських конкурсів), адміністративному (завідування кафедрою народних інструментів, посади проректора ЛДК і Голови правління Львівського відділення музичного товариства України) та організаційному (ініціювання ряду конференцій та конкурсних змагань серед народників) аспектах цілісної системи формування музиканта-професіонала.

А. Онуфрієнко – автор оригінальних творів дидактичного спрямування для:

1. *Баяна-соло* (“Хороводи”, “Фрески”, “Вальс”, “Танець з полонини”, “Рапсодія”, “П’ять прелюдій”, “Маленька сюїта”, “Варіації”, “Токата”, “Ескізи” та ін.);

2. *Ансамблю баяністів* (“На полонині”, “Співанки”, “Маленька поема”, “Порив”);

3. *Оркестру народних інструментів* (“Варіації”, “Поема”, “Фантазія”, “Сюїта № 2, 3”, “Романтичний ескіз”, “Хороводи”, “Увертюра”, “Туцьольська імпровізація”, “Симфонієтта” та ін.);

4. *Бандури* (“Поема”, “Ескіз”);

5. *Кларнета* (“Концертний етюд”);

6. *Музики до вистави* (М. Кропивницького “По ревізії”; І. Тендетикова “Хто сміється – тому не минеться”; Г. Квітки-Основ’яненка “Бой-жінка”).

На окрему увагу заслуговує оригінальна академічна композиторська творчість, адже вона демонструє яскравий індивідуальний стиль трансформації сталих за образністю, драматургією розвитку і тембральністю жанрових моделей. У їх числі концерт, рапсодія, поема, сюїта, фантазія, варіації, балада, прелюдія тощо.

Крім того, віднайдена чимала кількість перекладень композицій світового музичного мистецтва для баяна (Л. Бетховена, А. Дворжака, Е. Гріга, І. Стравінського, Д. Шостаковича, та українських композиторів М. Калачевського, М. Вербицького, А. Штогаренка, А. Кос-Анатольського).

Вагомого значення А. Онуфрієнко у своїй творчості приділяє баяну. Цей фактор зумовлений низкою причин, одна із яких недостатня кількість оригінальної музики для даного інструмента, що спонукало композитора до створення репертуару в зазначеному напрямку (адже творчість А. Онуфрієнка для баяна відноситься до 60-х – 70-х років минулого століття).

Баянне напрацювання розглядається в наступних ракурсах:

1. *Репертуар для дітей*;

2. *Репертуар студента баяніста*;

3. *Репертуар для ансамблю баяністів*;

4. *Перекладення для баяна*.

Особливість створення репертуару – література дидактичного спрямування, яка не лише засвідчила композиторське обдарування митця, але й продемонструвала узагальнення його педагогічного досвіду, методичних напрацювань, розуміння специфіки поетапного опанування технічно-виразових засобів молодими виконавцями-баяністами. Важливим аспектом його мистецької позиції в окресленій галузі є методична спрямованість, у якій А. Онуфрієнко дотримується поглядів, які відрізняли музику для дітей Й.С. Баха, Р. Шумана, Б. Бартока. Кожен з названих митців усвідомлював потребу виховання підростаючого покоління на зразках високохудожньої, національно-окресленої творчості, яка оперує усіма засобами модерного музичного мистецтва. Тобто музика для дітей розглядалась ними не лише як засіб технічного вдосконалення, але й як потужний чинник естетичного виховання, тому перед творами, написаними для музикантів-початківців обов’язково ставились і художньо-виконавські, інтерпретаторські завдання.

Другим істотним аспектом було забезпечення відповідного репертуару різних технічних рівнів, що зумовлювало єдність, тяглість і спадкоємність навчальних завдань. Важливо було також надати дидактичним творам жанрової та образної різноманітності, до яких у ХХ столітті долучаються і стильові відмінності, завдяки чому можна повніше реалізувати потребу індивідуального підходу до повнішої мистецької реалізації творчої особистості.

Власне з цієї позиції варто розглянути доробок А. Онуфрієнка як творця навчальної літератури різних рівнів для баяна. Будучи досвідченим педагогом з багатолітнім стажем діяльності, він звертався до цієї важливої ділянки творчості, усвідомлюючи принципово нові вимоги до різнорівневої підготовки виконавця-баяніста в умовах стрімко зрослих потреб академічного фахового народно-інструментального виконавства. Саме тому серед композицій даної групи представлено як мініатюри, які відрізняє доступність технічних засобів, так і масштабні віртуозні твори, які сягають рівня високотехнічних концертних п’єс.

Крім баянної музики творча спадщина митця складає велику кількість перекладень для баяна творів світової класики, а також низку композицій для оркестру народних інструментів. “Твори низки американських та інших іноземних композиторів переклав для баяна доцент консерваторії

КОМПОЗИТОРСЬКЕ НАПРАЦЮВАННЯ АНАТОЛІЯ ОНУФРІЄНКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

А.В. Онуфрієнко. Завідуючий кафедрою народних інструментів, він багато років займається цією справою, вважаючи її важливим елементом національного виховання” [2].

Творчість для оркестру народних інструментів є значно більш зумовленою, ніж баянна, оскільки музика композитора для оркестру народних інструментів поставала насамперед з потреб педагогічної діяльності. У оркестрових композиціях спостерігається не лише авторська еволюція стилістики, музичної мови, гнучкість постановки методико-педагогічних завдань. Цікавим аспектом спостереження може послужити погляд на комплектування оркестру народних інструментів, склад інструментальних груп та їх функції в оркестровій тканині, вибір виразових засобів.

До народно-оркестрової творчості А. Онуфрієнко послідовно звертався протягом усього життя. Саме з оригінальної музики для оркестру народних інструментів майбутній митець розпочав ще в далекому 1959 році, і є невід’ємною складовою творчого портрету маестро композитора. Вона характеризується неоромантичною стилістикою та установками на оркестр андреевського домро-балалаєчного типу з провідною мелодичною функцією баянів, доповнений мінімальною групою ударних.

Оркестрове напрацювання розподіляється на:

1. *Твори для баяна з оркестром* (“Романтична п’єса”, Сюїта (фінал “Веснянки”), “Замальовки”);
2. *Твори великої форми* (Фантазія, Увертюра, “Сюїта № 1, 2”, Варіації Симфоніста, Рапсодія);
3. *П’єси* (Елегічна поема “Пам’яті героїв”, Маленька поема, Поема, Порив, Хороводи, Гуцульський танець, На полонині, Танець, Награвання, Спогад, Гуцульська імпровізація, Піонерський марш, Співанки (слова та музика автора)).

За підсумками наукових робіт студентів 1958 – 1959 навчального року у Львівській консерваторії відбулась науково-творча студентська конференція¹. У рамках заходу відбувся концерт, на якому А. Онуфрієнко проявив себе в різному амплуа, зокрема як інструментовщик (Гомоляка “Карпатські ескізи”), композитор (А. Онуфрієнко “Народні сценки”), диригент оркестру народних інструментів ЛДК ім. М. Лисенка.

По закінченню вузу, молодий фахівець систематично диригує різноманітними

оркестрами, створює для них оригінальні твори та перекладання (інструментування, обробки). У березні 1964 р. студентським оркестром народних інструментів ЛДК, у рамках студентської конференції² було виконано “Дві прелюдії” та “Дві мініатюри” А. Онуфрієнка (диригент, студент IV курсу С. Коб’ялко), та “Етюд f-moll” К. Мяскова в оркеструванні А. Онуфрієнка (диригент, студент V-курсу В. Рябінін).

Восени (27 листопада) цього ж року відбулась презентація твору А. Онуфрієнка “Романтична п’єса для баяна з оркестром народних інструментів”. Виконання твору відбулось з оркестром народних інструментів Львівської консерваторії ім. М. Лисенка (Великий зал) під диригуванням автора. Соло на баяні виконав старший викладач ЛДК, лауреат Всесвітнього фестивалю В.В. Воеводін.

У Львівській обласній філармонії відбувся звітний концерт ОНІ ЛДК ім. М. Лисенка. У пресі того часу зазначається: “У першому відділенні диригував А. Онуфрієнко. Творчий дебют молодого композитора і диригента пройшов успішно, аудиторія нагороджувала його заслуженими аплодисментами” [15].

У якості диригентів студентським оркестром народних інструментів В. Воеводін та А. Онуфрієнко створили творчий тандем, який переріс у значні творчі напрацювання в репертуарному та виконавському спрямуваннях. Як підмічає старший викладач ЛДК ім. М. Лисенка В. Філатов: “Керівники колективу В. Воеводін і А. Онуфрієнко взяли за мету збагатити репертуар не тільки за рахунок творів, написаних у своєрідних формах чисто народного (пісенно-танцювального) характеру, але і за рахунок кращих зразків сучасної інструментальної спадщини. Як результат, відмінний концерт оркестру, присвячений 50-річчю Радянської України. Його програма відкривалася величною увертюрою до опери “Заграва” лауреата державної премії, заслуженого діяча мистецтв УРСР А.Й. Кос-Анатольського. Оркестр звучав монолітно, підкоряючись волі і енергії диригента А. Онуфрієнка. Варто зазначити, продовжує автор, що на цьому концерті на погляд слухачів цікавими були “Чотири замальовки” А. Онуфрієнка для баяна з ОНІ, соло на баяні В. Воеводіна [14].

Паралельно до творчої, педагогічної та адміністративної роботи, Анатолій Васильович часто відвідував різні навчальні заклади, зокрема

¹ Науково-творча студентська конференція (підсумки наукової роботи СНТ за 1958 – 59 учбовий рік) // ЛДК ім. М. Лисенка (15 – 19 травня 1959 року): Програма. – Львів, 1959. – 4 с.

² Студентська наукова конференція (присвячена 150-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка) // ЛДК ім. М. Лисенка (25 – 28 березня 1964 р.): Програма. – Львів, 1964. – 8 с.

КОМПОЗИТОРСЬКЕ НАПРАЦЮВАННЯ АНАТОЛІЯ ОНУФРІЄНКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ РЕПЕРТУАРУ ДЛЯ НАРОДНИХ ІНСТРУМЕНТІВ

початкові (музичні школи). Професор був присутній на репетиціях творчих колективів, й оркестровому класі. Ним створено низку композицій для оркестру початкових мистецьких навчальних закладів. Кореспондент газети "Львівська правда" К. Костіна зазначає: "Ось і недавно, слухаючи "Піонерський марш" у виконанні оркестру народних інструментів Львівської музичної школи № 4, я подумала про те, як характерна історія створення цього маршу для наших днів. Частим гостем юних оркестрантів став завідувач кафедри консерваторії Анатолій Васильович Онуфрієнко. Він і подарував дітям написаний спеціально для їхнього оркестру "Піонерський марш" [7].

У концерті присвяченому 40-річчю воз'єднанню західноукраїнських земель із Радянською Україною у складі СРСР, у виконанні оркестру народних інструментів з успіхом було презентовано нову композицію професора А. Онуфрієнка – "Варіації" [6]. У концертному залі Львівської консерваторії 17 червня 1982 р. ОНІ вузу під керівництвом та диригентською паличкою А. Онуфрієнка, було виконано низку творів, серед яких авторські композиції "Елегічна поема" та "Варіації".

Ряд творів композитора А. Онуфрієнка увійшли до репертуару різних колективів, ансамблів, різноманітних оркестрів. Через декілька десятиків років, на конкурс, присвяченому його пам'яті³ (Дрогобич, 2009) було відновлено "Фантазію" автора для оркестру народних інструментів. Твір презентував оркестр українських народних інструментів Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка під орудою його учня В. Гарбарука та Я. Олексіва.

Трактування бандури як академічного інструменту, зумовлене вдосконаленням фахової освіти та розвитком концертної практики зумовило гостру потребу забезпечення відповідного виконавського репертуару, який би розкривав потенціал технічно вдосконаленого інструменту у рамках традиційних та новітніх жанрів концертного та дидактичного репертуару.

А. Онуфрієнко звернувся до бандурного репертуару у 1973 р. Створений композитором "Ескіз" є нефольклорноорієнтованою оригінальною композицією для бандури соло як академічного інструменту. В основу тричастинного твору покладено фактурні типи та мелодичні моделі, які розкривають інструментально-виразовий виконавський потенціал інструменту.

Використання народних інструментів у супроводі до театральних вистав має в українському театрі свою давню традицію. Відомо, що троїсті музики акомпанували в театрах, заснованих Гнатом Хоткевичем, з бандурою на сцену виходили актори різних труп театру корифеїв і сам Марко Кропивницький, театралізовані дійства з оркестрами та ансамблями народних інструментів пропонували глядачам хори Д. Котка та хореографічна трупа В. Авраменка.

Природним і органічним є звертання до оркестру українських інструментів у музичному супроводі до різновидів театального мистецтва української класики (водевіль, співогра, етюд, радостів) Г. Квітки-Основ'яненка, М. Кропивницького, І. Тендетникова, створеної А. Онуфрієнком на початку 1970-х років.

Музика до водевілю-жарту на одну дію "Бой-жінка" Г. Квітки-Основ'яненка написана в лютому 1971 року, включає вступ та пісню Насті (з першої яви) та ескізу пісні улана Сумасвода (з другої яви).

До етюду на одну дію "По ревізії" М. Кропивницького композитор написав вступ, пісню Писаря "Однажды собралися..." (з п'ятої яви), другу пісню Писаря "Ти ж було, кумо моя...", пісню Пріськи "Ой, випила, вихилила" та третю пісню Писаря "Во саду ли...".

До водевілю "Хто сміється – тому не минеться" І. Тендетникова було створено вступ, мелодраму, загальну пісню "Вибачайте, добрі люде" і заключний козачок.

Висновки. Композитор живий, допоки його музика звучить і сприймається народом. Так і композиції Анатолія Васильовича через багато років є навчальним репертуаром, виконуються та перекладаються різноманітними колективами та виконавцями, входять до навчального репертуару різних ВНЗ, живуть у пам'яті його учнів та колег передаючись із покоління в покоління.

1. Академічне народно-інструментальне мистецтво та вокальні школи львівщини: Зб. мат. наук.-практ. конф. /Ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич: Посвіт, 2005. – 342 с.

2. Грай, мій баяне // Ленінська молодь. – 1977. – 14 квітня.

3. Давидов М.А. Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). Підручник. – К.: НМАУ ім. П. Чайковського, 2005. – 420 с.

4. Душний А. Композиторська спадщина Анатолія Онуфрієнка (методико-виконавський зріз) // Творчість

³ Всеукраїнський конкурс виконавців на народних інструментах імені Анатолія Онуфрієнка (Дрогобич, ДДМУ ім. В. Барвінського, 2007, 2009).

СУЧАСНА МУЗИЧНА ОСВІТА: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

композиторів України для народних інструментів: Зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Львів, ЛДМА ім. М. Лисенка, 10.04.06) / Ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич: Посвіт, 2006. – С. 41 – 45.

5. Душний А. Молода генерація Львівської баянної школи: творчий портрет Ярослава Олексія // Молодь і ринок. – 2009. – №6 (53). – С. 35 – 40.

6. Козинский А. Праздник музыки // Львовская правда. – 17 ноября, 1979.

7. Костина К. Подарок юным оркестрантам // Львовская правда. – 15 апреля, 1978.

8. Львівська баянна школа та її видатні представники (70-річчю від дня народження А. Онуфрієнка присвячується): Зб. мат. наук.-практ. конф. / Упоряд. А. Душний, С. Карась, І. Фрайт. – Дрогобич: Коло, 2005. – 148 с.

9. Львівська баянна школа та її видатні представники. Михайлу Оберюхтіну присвячується: Зб. мат. міжн. наук.-практ. конф. / Ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич: Посвіт, 2006. – 160 с.

10. Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть: Зб. мат. міжн. наук.-практ. конф. (ДДПУ ім. І. Франка, 25.03.07, м. Дрогобич) / Ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич: Посвіт, 2007. – 264 с.

11. Народно-інструментальне мистецтво на зламі XX – XXI століть: Зб. мат. II-ї міжн. наук.-практ. конф. (ДДМУ ім. В. Барвінського, 25.03.09, м. Дрогобич) / Ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич: Посвіт, 2009. – 128 с.

12. Сташевський А. Нариси з історії української музики для баяна: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів мистецтв і освіти. – Луганськ: Поліграфресурс, 2006. – 152 с.

13. Творчість композиторів України для народних інструментів: Зб. мат. наук.-практ. конф. (Львів, 10.04.2006 року, ЛДМА ім. М. Лисенка) / Ред.-упоряд. А. Душний, С. Карась, Б. Пиц. – Дрогобич: Посвіт, 2006. – 116 с.

14. Филатов В. Играет студенческий оркестр // Львовская правда. – 7 февраля, 1968.

15. Шейко Б. Отчетный концерт // Львовская правда. – 12 декабря, 1964.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2010

УДК 78(4)

Петро Круль, доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри академічного інструментального виконавства
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

СУЧАСНА МУЗИЧНА ОСВІТА: ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

У статті розглядаються питання професійної вищої музичної освіти в Україні, спрямованої на підготовку особи до виконання обов'язків та завдань (професійних робіт) певної первинної посади. Перелік таких посад обмежений, адже переважна їх більшість потребують від здобувачів попереднього стажу роботи за фахом, відповідно до цього програма вищої освіти нового напрямку підготовки, на відміну від Європейських програм, більш вимоглива, але менш гнучка.

Ключові слова: музична освіта, музиканти-виконавці, кваліфікація, філософія, музикознавець.

В статье рассматриваются вопросы профессионального высшего музыкального образования в Украине, направленного на подготовку личности к выполнению обязанностей и заданий (профессиональных работ) определенной первичной должности. Перечень таких должностей ограничен, потому что большинство из них требуют от соискателей предыдущего стажа работы по профессии, соответственно программа высшего образования нового направления подготовки, в отличие от Европейских программ, более требовательна, но менее гибкая.

Ключевые слова: музыкальное образование, музыканты-исполнители, квалификация, философия, музыковед.

The article raises the questions connected with higher occupational musical education in Ukraine what is aimed at preparation of a person for execution of duties and tasks (skilled works) on the primary position. The list of such positions is quite narrow, as most of the positions require from applicants previous work experience on the specialty. Pursuant to the above stated the program of the new drift of higher education in contrast to the European one is more strict though less flexible.

Key words: musical education, musician-performer, qualification, philosophy, musicologist.

Актуальність теми. Розвиток сучасної системи музичної освіти потребує не тільки оновлення змісту навчання на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях, але й

приведення у відповідність до реалій сьогодення діючого класифікатора професій (ДК 003-95).

Є всі підстави говорити також і про відоме неблагополуччя дослідницької тематики в